

мовою викладання, оскільки в Луганському національному університеті такі випускники кількісно переважають.

Необхідно постійно дбати про українознавчу свідомість школяра й студента, що можуть забезпечити такі загальноосвітні дисципліни, як українська мова, українська література, історія України, географія України, художня культура українською мовою, незважаючи на базову мову навчання освітнього закладу.

Формування мовної особистості, зокрема й елітарної, пов'язане з високим професіоналізмом у викладанні мови, який має забезпечуватися не тільки виконанням вимог програми, а й упровадженням нових технологій навчання, що сприятиме створенню нестандартних ситуацій спілкування, активізуватиме використання різноманітних мовних засобів.

Галина Сюта

ПІДРУЧНИК ЯК ДЖЕРЕЛО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ТЕЗАУРУСУ СУЧАСНОГО УЧНЯ

Означена лінгводидактична проблема передбачає передусім з'ясування змісту поняття *інтелектуальний тезаурус*.

Тезаурус – це загальний словниковий запас людини, який вона активно використовує в певній галузі своєї діяльності, а щодо учнів – це насамперед освітня діяльність, діяльність навчання. Г. Воробйов також вказує на те, що “тезаурусу найбільше відповідає одне із значень слова “світ”: наприклад, *світ підлітка*”. Тож можна визначити, що *інтелектуальний тезаурус учня* – це вербалізований світ його знань, набутого інтелектуального досвіду, тієї корисної інформації, яка постійно поповнюється та слугує основою для інтелектуального розвитку.

На формування інтелектуального тезаурусу учнів впливають різноманітні середовища – шкільна освіта, позашкільна освіта, родина, Інтернет. Також варто згадати, що діти беруть інформацію з творів мистецтва, кіно та з багатьох інших

джерел. Щодо ієрархії, впливовості цих джерел (чи середовищ), щодо важливості інших чинників можна активно дискутувати, однак не це сьогодні є предметом наших рефлексій. Для нас важливо з'ясувати, наскільки дієвим є для формування і збагачення інтелектуального розвитку тезаурусу сучасного учня *шкільний підручник* – як основний засіб / інструмент шкільної освіти.

Одним із визначальних компонентів інтелектуального тезаурусу учнів (як, зрештою, і кожної людини) є *мовно-культурний тезаурус* – словник, що відбиває рівень знань про навколишній світ, начитаність та обізнаність із творами культури та мистецтва. І якщо для формування загального інтелектуального тезаурусу важливими є всі підручники (як носії інформації з різних навчальних предметів), то щодо мовно-культурного тезаурусу особливою є місія підручників з української мови та літератури. Насамперед мови, оскільки це основний інструмент, завдяки якому учні засвоюють культуру, знання, здобувають освіту. Також літератури, бо цей навчальний курс має забезпечувати повноцінне занурення учня у світ національної словесності від найдавніших до найсучасніших її пластів, створювати цілісний вертикальний контекст історико-культурних знань. І саме на перетині практичних наслідків вивчення курсів української мови та літератури актуалізується проблема закріпленості в активному словникові, у мовній свідомості учнів афоризмів і цитат літературного походження – як своєрідних згустків, репрезентантів вивченої, засвоєної творчості письменника.

Для з'ясування того, які цитати і наскільки активно присутні в інтелектуальному тезаурусі сучасних учнів, було проведено опитування одинадцятикласників гуманітарного профілю однієї з престижних київських гімназій (22 особи). Для опитування їм було запропоновано теми – асоціативні стимули і сформульовано чітке завдання – навести по 5 цитат з української літератури, які максимально відповідають названим темам, вказати автора висловлювання.

Найбільш показові результати опитування:

Тема	Відповіді
Любов до Батьківщини. Батьківщина у нас одна. Повертатися на Батьківщину завжди приємно.	<p>1. <i>Любіть Україну, як сонце любіть.</i> Авторство визначено так: 7 – В. Сосюра, 2 – Т. Шевченко, 1 – М. Рильський, 2 – В. Симоненко; 3 – без автора.</p> <p>2. <i>Ще не вмерла Україна...</i> – 2.</p> <p>3. <i>А я дивлюся, і серцем лину</i> – 1.</p> <p>4. <i>Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину</i> – 1.</p> <p>5. <i>Я їду додому, до тебе додому...</i> – 1 (С. Вакарчук).</p> <p>6. <i>Як у нас на Україні всі лани квітучі..</i> – 1 (без автора).</p>
Мама – найрідніша людина	<p>1. <i>Рідна мати моя, ти ночей не доспала...</i> Авторство визначено так: А. Малишко – 4; без автора – 5.</p> <p>2. <i>Сорочку мати вишила мені...</i> – 1 (без автора).</p> <p>3. <i>Пішла в снопи, пошкандибала...</i> – 1 (Т. Шевченко).</p> <p>4. <i>Мама жизнь подарила, мир подарила мне и тебе</i> – 1 (без автора і джерела).</p> <p>5. <i>Лечу я сквозь волны и ветер к единственной маме на свете</i> – 2 (без автора і джерела).</p>
Проблема вибору у житті людини.	<p>1. <i>Бути чи не бути</i> – ось у чому питання... : 6 – Шекспір, «Гамлет», у тому числі 1 – англ. мовою, 1 – російською; 1 – без автора.</p> <p>2. <i>Можна все на світі вибирати, сину...</i> – 1 (без автора).</p>
Праця (корисна, марна, тяжка, цілеспрямована). Праця ошляхетнює людину.	<p>1. <i>Праця зробила з мавпи людину</i> – 2.</p> <p>2. <i>На паниціні пшеницю жала...</i> (Т. Шевченко) – 1.</p>
Краса і сила рідної мови	<p>1. <i>Не бійтесь заглядати у словник...</i> Авторство визначено так: М. Рильський – 4; П. Тичина – 1; без автора – 1.</p> <p>2. <i>Як парость виноградної лози:</i> 2 – Авторство визначено так: М. Рильський – 2; без автора – 2.</p> <p>3. <i>Мово рідна, слово рідне...</i> – 1 (без автора).</p>

Інший важливий аспект закріплення цитат з української літератури як одиниць активного словника учнів пов'язаний із тим, щоб *формувати національний, власне український контент їхнього інтелектуального тезаурусу*. Замість іншомовних (російсько- чи англomовних) цитат, якими, як показує мовна практика, оперують підлітки в більшості навчальних, а то й розмовно-побутових ситуацій, у їхній мовній свідомості мають бути закріплені саме *українські формули*. Наприклад, замість *Нельзя объять необъятное – Не міряй ти безмірного безкраїм* (Леся Українка, «Вавилонський полон»); замість *И дым отечества нам сладок и приятен – Для нас у ріднім краї навіть дим солодкий і коханий* – Леся Українка «Дим»). І в цьому разі йдеться не просто про переклад (як-от паралельне побутування афоризму у тримовному форматі *to be or not to be // быть или не быть // бути чи не бути* – таких цитат одиниці). Йдеться радше про необхідність пошуку і «вкладання в голову» українських аналогів відомих російськомовних висловлень. Адже зазвичай цитати – це реакції на теми вічні, і в українській літературі вони опрацьовані не менш афористично. Пор.: *Жизнь нужно прожить так, чтобы не было мучительно больно за бесцельно прожитые годы...* (М. Островський) // *Єдине, що від нас іще залежить, принаймні вік прожити, як належить* (Л. Костенко). Тому очевидно, що одне з важливих завдань, яке покладається на авторів сучасних підручників, – віднаходити такі висловлення, уміщувати їх у форматі тематичних блоків, різноманітних вправ. Ці тексти мають бути популяризовані, повторювані, закріплювані у мовній свідомості як своєрідні ідеальні етно-марковані формули висловлення певної думки, певних тем, реакції на певні ситуації тощо. Звичайно, якщо йдеться про виховання особистості, яка не тільки у разі потреби *здатна висловитися*, а й *думає по-українському*, має сформований український інтелектуальний тезаурус.